

Den mystiska erfarenheten - en brevväxling

av Dan N Andersson & Daniel Westerlund

»Man kan aldrig förstå mystiken, om man icke räknar med att metoden att försaka denna världen för att finna den tillkommande har ett mäktigt stöd i en påtaglig inre upplevelse.»

Ur I myrträdgården: studier i sufisk mystik av Tor Andræ

Om Gud som erfarenhet

Daniel

Min ordbok definierar mystik:

- 1) omständigheter som är svåra att förklara med förnuftet
- 2) religiös åskådning som präglas av sökande efter innerlig förening med det gudomliga genom bön, kontemplation, försakelser.

Till skillnad från andlig tro är mystik en erfarenhet av Gud. Själva ljuskällan som mystikern tycks ana i mörkret/bakom slöjan, söks allt ivrigare tills erfarenheten av den maximeras. En pendelrörelse mellan inåtvänd begrundan och utåtriktad kärlekshandling skapas. Mystikern blir genom erfarenheten, en hängiven. Hängivenheten bränner ut det gamla jaget, och mystikern börjar erfara den nya verkligheten, ett allt verkligare nu, med liv i överflöd (Emilia Fogelklou).

Ska man se mystiken schematiskt? Från erfarenhet till hängivenhet till viljan att bli ett verktyg för Gud? Kan en individ glida in och ut ur mystik erfarenhet eller går detta emot själva begreppet i sig? Mystiken innefattar för mig hängivenhet, vilket utesluter ett periodiskt förhållningssätt till denna erfarenhet.

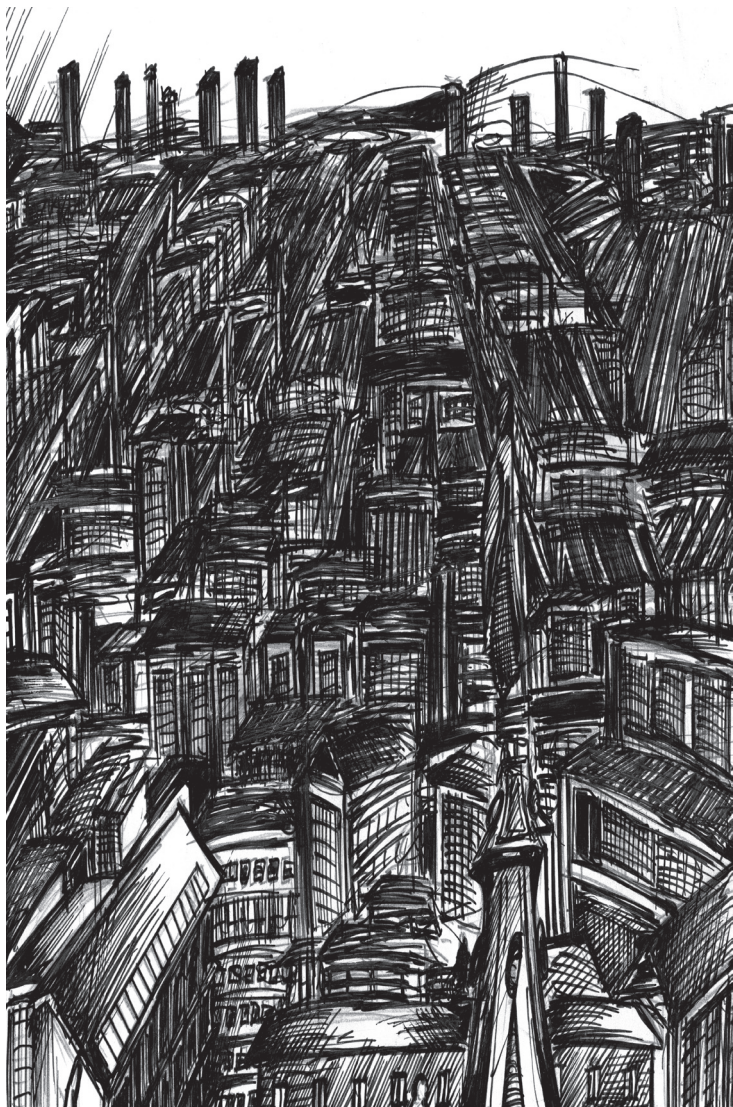


Illustration: Toivo Jokkala

Dan

Jag anser att det finns problem med att se mystik erfarenhet endast som upplevelsen av en specifik händelse, eller som en viss sinnesstämning som individen kan glida in och ut ur. Som jag ser det kan Gudsrelationen, som det i förlängningen handlar om, bara växas in i, och det via olika inre processer. Det brukar visserligen finnas en första specifik religiös upplevelse som i många fall är det som inleder processen, men som är olika för olika individer/mystiker. Vissa avfärdar de visuella uppenbarelserna (Jakob Böhme) och andra utgår och återgår ständigt till dessa konkreta händelser (Julian av Norwich). Erfarenheterna skiljer sig åt, men skapar som du säger en hängivenhet som, om den är tillräckligt stark, ska leda till den mystiska döden (mors mystica), där det gamla jaget lämnar rum för ett nytt. Det handlar således om vittgående konsekvenser som omkullkastar och förändrar individens liv.

Samtidigt ser jag den mystiska döden som en oerhört smärtsam död. Jag har alltid varit skrämnd av mystikerns väg, eftersom den oftast är så starkt förknippad med lidande.

De som ivrigast hänger sig åt att bedja blir utsatta för fruktsansvärda och våldsamma provningar. (ur En rysk pilgrims berättelser)

Vägen är kantad av strider, både mot omgivningen och inåt mot en själv. Varför måste lidandet vara så centralt för mystikern? I lidandet konfronterar individen med sig själv, men vad innebär detta och varför är det nödvändigt? Slutligen visar sig också lidandet, den tillryggalagda sträckan, vara, inte bara vägen, utan själva det mål den sökande vänt sig mot; inget annat än lidandet.

Daniel

Lidandet är som jag ser det dubbelbottnat. Dels finns synen på den lidande som någon som erfar varat som det verkliga är, någon som kastats in i vad E. M. Cioran kallar en essentiell zon. Världen är lidande, livet är lidande. För att verkligen lära känna livet, så måste du således bli en lidande. Men utöver

detta - och som återigen Cioran skriver – »vad skulle de väl kunna vänta sig av denna värld, de som, bortom gränsen för det normala förnummit ensamhet, förtvivlan och död?» Lidandet får individen att vända blicken bort från världen och mot Gud. Gudstörsten blir starkare desto intensivare lidandet gör sig gällande. Erfarenheten av lidandet och med en kraftigare Guds närvaro som följd blir med tiden något för mystikern att aktivt uppsöka. Går vi till Bibeln finner vi orden om lidandet som vägen till Kristus.

Om världen hatar er, kom då ihåg att den har hatat mig före er. Om ni tillhörde världen skulle världen älska er som sina egna. Men nu tillhör ni inte världen, utan jag har kallat er ut ur världen, och därför hatar världen er. (Joh 15:18-19)

vidare säger Jesus:

I världen får ni lida, men var inte oroliga, jag har besegrat världen. (Joh 16:33)

På flera ställen i Nya Testamentet talas det om lidandet som en garanti för Guds tröst. Att dela lidandet med Jesus är att bli ett med honom, att genom lidandet garanteras glädjen att få möta Gud (se 1 Petr 4:13). Och utöver detta så har vi Jobs exempel. Tron måste utsättas för prövningar. Den troende måste stämmas som man stämmer ett instrument. Varje handling som mystikern utför i anslutning till Gudstörsten är ett led i stämningen av dess kropp och liv, att upprätta kommunikationen mellan jaget och Gud. Bönen blir så ett av dessa led, och jag upplever bönen som ett tecken på mod, mod som nästan kan gå över i stolthet. Att man förutsätter att stämningen av sig själv har nått en viss nivå. Jag har inte känt mig värdig att be. D.v.s. min kropp är inte färdigstämd. Dess livsföring är atonal.

Dan

Erfarenhet av lidande är, som vi sett, en del av den mystiska erfarenheten, det är vägen till självförståelse och andlig mognad. Lidandet är vår läromästare. Det gäller både det lidande vi ofrivilligt hamnar i, och det lidandet vi själva

åsamkar oss för att, så att säga, påskynda den andliga processen. Den franska 1600-talsmystikern Marie de l'Incarnation (föddes som Marie Guyart Martin) bar Cilicium (tagelskjorta), sov på träplankor och bar illaluktande kläder, allt för att lidandet skulle bli reellt. Samtidigt lär sig mystikern att övervinna den mänskliga svagheten, kroppen och själen uthärdar prövningar som i slutändan stärker den andliga självsäkerheten. Mystikern rustas för en värld som vår. Katarina av Siena svalde loppor och sårvätska för att tänja på sin kropps gränser. Det finns många sådana exempel.

Om det då är så, som du skriver, att Gudstörsten ökar med lidandet, är det samtidigt ett annat begär som minskar: begäret efter det ögonblickliga, efter tillfällig njutning och materialistisk trygghet. Lidandet kan vara ett första steg att fjärma sig från detta. Men i lidandet börjar också kontemplerationen växa fram. Fransk mystik består bland annat av dessa två principer; utplåning och kontemplation. Dessa två pelare utgör grunden i den mystiska erfarenheten. Lidandet tilldelas genom detta syfte och mening, något som jag själv finner nödvändigt, det är just det som hjälper mig att uthärda mörkret. Från denna position kan jag sedan fördjupa mig i skrifter, leka med ord och beskriva Gud med den stora tystnaden.

Om mystikens revolutionära potential

Daniel

Mystik erfarenhet som en individuell väg till frihet, ett eget rum och ett eget förhållningssätt till världen. Den öppna famnen som uppror och radikalism. Detta leder självfallet till en humanism som idag känns revolutionär. Profitänkandet i samhället, maximerandet av resurser möter på patrull: detta ljusmystikens fattigdomsideal och själsenkelhet. Att vägra kompromissa med sin kärlek. Minsta antydning till gudstörst – och längtan ska prisas evinnerligen (Hafez), att varenda mänskligt felsteg accepteras, varje situation fulländad, det onda och det goda i perfekt balans (Etty Hillesum).

Mystiken är anti-auktoritär och till sitt väsen bjuder den oupphörligen på pånyttfödelse (i och med att den prisar erfarenheten, inte det nedtecknade ordet, dogmen, regeln, det uträknade), därför blir den odödlig.

Dan

När vi har att göra med något som undandrar sig alla benämningar, som inte vill bli innesluten i språket, så kan vi heller inte följa detta oförklarliga utan att på ett djupare plan förstå vårt sökande. Vi kan inte kollektivt söka Gud, det finns ingen given plats att utgå ifrån eller given ledare att följa. Förutom Jesus. Mystiken är därför anti-auktoritär i själva sitt väsen, eftersom allt sökande är individuellt.

Det handlar om »en människa som vågar säga jag» (Fogelklou), som vågar inse att det finns en gudomlig potential i det egna varat, som dels inte känner kravet att sökandet måste ske via institutioner, men som heller inte behöver dämpa sin ibland skrämmande gudomliga potential med materialistiska tidsfördriv. Via askesen, bönen och kontemplationen avsäger sig mystikern all form av distraktion. Kärleken är, som du skriver, oantastlig. Mystikern kompromissar inte med sitt jag, det gudomliga jaget efter döden, som speglar människans ursprung – själens svarta natt har vänts ut och in och istället blivit ett bländande mörker.

I En rysk pilgrims berättelser skriver författaren att frågorna kring bönen kräver »en hemlig kunskap och inte endast ett skolmässigt vetande. Det sorgligaste är att den fäfängliga, världsliga kunskapen leder till att man mäter det gudomliga med mänskliga mått.» Idag finns det ett mått av revolt i allt som uttrycker att det materiella inte kan leda till bättre välbefinnande. Mystiken, och ofta den religiösa tanken i stort, använder andra skalor när exempelvis rikedom mäts. Jesus säger i Thomasevangeliet: »Nu är riket i ert inre och utanför er. När ni känner er själva, skall ni förstå att ni är den levande Faderns barn. Men om ni inte känner er själva, är ni i fattigdom och ni är fattigdomen.»

Angående det nedtecknade ordet anser jag att det är just på grund av att mystikern brottas med och mot språket, som vi kan förstå och leva i det mystiska. I språket bearbetas erfarenheten, men eftersom språket sällan räcker till, måste mystikern finna nya vägar att beskriva det obeskrivliga. Det finns utrymme att leka med Ordet, ironisera, vara motsägelsefull, vara meningslös. Givna språkliga och logiska scheman upphör att strukturera den andliga människan – hon är fri att göra vad som faller henne in.

Daniel

Den mystiska erfarenheten är en andra födsel. Ett upplyst sinne finns inte enbart kvar i denna värld, utan står med ena foten i det absoluta. »Guds rike är inte mat och dryck utan rättfärdighet och frid och glädje i den heliga anden» (Rom 14:17). De handlingar som återstår för mystikern att göra i detta liv är att hålla sitt sinne vakert och alert så att det inte förlorar fotfästet hos Gud. Återigen en del i jagstämmandet. Olika sinnestämningar varierar i hur pass tilltalande de är för Gud. Birgitta Trotzig skriver:

Bön – väsendets tystnad inför en annans varande. Att lära sig tystnad. Att lära sig locka, lirka, tvinga uppfostra jaget till tystnad. Att lägga allting som är jagets uttrycksmedel, - åtrå, behov, önskningar – i tystnad. Att avstå. Att avstå från mig själv för att en annan ska vara till i mig, i allt jag är.

Kristendomens revolutionära potential är dagsaktuellt. Fortfarande framstår denna livsföring, denna jagaskes, som något så världsfrånvänt att den ger upphov till en totalvändning: den världsfrånvända träder in i det essentiella. Att bli flödande, vaken för nuets skiftningar. Som en spegel. Jagtom. Kenneth Patchen: »Be quiet in your heart and the noise of the world will die into nothingness.»

Dan

I lidandet finns således potentialen att utvecklas, eller snarare att utplåna och finna något nytt. För som det ser ut nu, är gemene man smärtsamt medveten om att livet en gång ska upphöra, och därför är man ständigt exponerad för det plötsliga försvinnandet. Men istället för att låta livsprocessen bli en fråga om att uppskjuta, motverka och fördröja en hotande död, ska döden mötas och bli en del av processen. Med detta följer mod; ingen rädsla existerar i den upplystes sinne. Och modet behövs för att kunna driva det hat som uppkommer mot det som man lämnat efter sig, sitt gamla jag. Hat mot världen.

I Kazantzakis Kristi sista frestelse återges följande samtal:

- Finns inte himmelriket? utbrast Petrus förskräckt.
- Det finns, Petrus, det finns, men inom oss, inom oss är himmelriket. Och vår skyldighet är att slå denna yxa mot satan.
- Vilken satan?
- Denna världen omkring oss.

Guds rike är inte mat och dryck, det är inte heller dvd-filmer och uteställen, affärsresor och it-teknologi. Guds rike är beständigt, en potential inom oss som, när vi önskar det, kan växa och förvandla oss. Det intressanta är att idag räcker det att uttala denna önskan, så har en revolutionär handling gjorts. Följaktligen kan mystikern tydligt markera skillnaden mellan sitt andliga jag och världen, bara genom att röra sig mot det som vi benämner som den mystiska vägen. Omgivningen vänder ryggen till och stöter ifrån de element som inte lever upp till den nuvarande samhällsordningen. Omgivningen reagerar som Marias stressade syster Marta, som har mycket att stå i och frågar Jesus om han inte tycker att Maria borde hjälpa till och inte lämna henne ensam med allt. Jesus svarar:

Marta, Marta, du gör dig bekymmer och oroar dig för så mycket, fast bara en sak behövs. Maria har valt det som är bäst och det skall inte tas ifrån henne. (Luk 10:41-42)

Precis som Maria, ignorerar mystikern allt utom det som leder till andlig utveckling.

Till detta kommer förmågan att sätta sig själv åt sidan för det större sammanhanget, att vara kompromisslös i själva sitt sökande. I Kazantzakis bok kan man dela upp lärjungarna i tre olika typer. Först har vi Filippus och Nathanael, som är lärjungar för att de är rädda för vad som händer om de inte är det. De reagerar snarare än agerar. Sedan har vi Johannes, Jakob och Petros, som är lärjungar för att säkra en hög position i himlen och på jorden när Jesus blir konung. De drivs av sina personliga agendor. Sist har vi Judas, som upprättat ett klart och tydligt mål (i boken Israels befrielse från Romarna, som blir mänsklighetens befrielse från förtryck), och visar ständigt att han själv inte betyder något; bara vägen, sökandet och dess

slutmål kan styra hans handlingar.

Mystikern kämpar därför med och mot sitt och andras lidande. Mystikern växer alltid underifrån och kan inte inordnas i några institutionella ramar. Sökandet har och behöver fritt spelrum, och inga flyktiga tillfredsställelser kan distrahera sökaren från vägen.

Om avskildhet

Daniel

Mystiken behöver inte men kan kräva avskildhet. Varför? För att personligheten skall renas. I det avskilda möter individen ett jag utan egenskaper tillhandahållna av den andre. Så skalas individen och släpps lös med ögonbindel i en övervuxen trädgård. En röst ledsagar.

Dan

Tanken om avskildhet är viktig men svår. Jag lyckas aldrig riktigt formulera ett svar på min fråga – hur ska vi kunna finna avskildhet i det liv vi lever idag? Och hur skulle denna avskildhet se ut?

Daniel

I minsta försakelse ligger en explosiv kraft. Varje nedkämpt begär skänker styrka. Man har aldrig ett bättre grepp om världen än när man fjärrar sig från den, när man undviker att inordna sig. Att avstå inger oändlig makt. (E. M. Cioran)

Om du visste att fullkomligt göra dig till intet och frigöra dig från varje kärlek till någonting skapat, då skulle jag låta mitt väsen strömma i dig, med stor nåd. När du riktar din blick tillbaka till de skapade tingen, då undandrages dig åsynen av skaparen. Lär dig att besegra dig själv i allt för din skapares skull, då skall du få kraft att nå fram till Guds känedom. (Thomas á Kempis)

Om vi väljer att inte tala om klosterliv, vilket för övrigt är fullt möjligt att föra idag, utan istället riktar in oss på den typ av strategier för avskildhet som finns i den västerländska storstadskulturen, all jagcentrering och fåfänga inräknade – hur kan vi då tala om avskildhet utan att bli hypokriter? Kan man exempelvis tala om en avskildhet i sinnet? För att kunna göra det tycks det mig att vi måste erkänna en inre kärna som är absolut och som inte kan fördärvas. Och om så vore fallet att en sådan kärna existerade (vi talar väl här egentligen om själen) så kan man vara av den åsikten att den borde kunna klara sig själv, utan att vi skulle behöva störa den med asketiska övningar, om den nu vore så omutbar. Avskildheten i det yttre är en genväg, säkerligen den kraftfullaste, till själen och Gud, men det är resultatet som är det väsentliga, och det måste finnas andra vägar till Gud än isolering. Så istället för att tala om avskildhet bör vi tala om andra metoder för att nå fram till Gud. Detta är jag dock övertygad om att andra kan göra bättre än jag.

Dan

Med den revolutionära potentialen följer också avskildheten naturligt, som mystikern i mångt och mycket tvingas till eftersom han inte kan finna en plats i samhället där han trivs. Denna avskildhet blir till ytan lik utanförskapet och dess kännetecken. Gud blir mystikerns värld i världen. Där den utstötta tvingas skapa sin egen befolkade värld för att inte förlora förståndet, har mystikern redan en egen inre värld, där relationen till Gud är allt. Där är det ingen som stör. Den platsen är avskild.